© О. В. Лось, Н. В. Гагіна

Отримано: 14 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 6 листопада 2023 р.

e-mail: lena@kilko.name

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1729-4864

e-mail: nataliiagagina@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5403-9221

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-30-33

Лось О. В., Гагіна Н. В. Особливості перекладу фразових дієслів у документах міжнародного права. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 30–33.

УДК: 347.78.034:341

Лось Олена Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Гагіна Наталія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У ДОКУМЕНТАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Стаття присвячена висвітленню особливостей перекладу фразових дієслів у документах міжнародного права, що поєднують кілька функціональних стилів, зокрема офіційно-діловий та науково-технічний. Тексти таких документів характеризуються певними лексичними, синтаксичними особливостями, значною кількістю термінології різної тематики та способів її функціонування. Їм властива лаконічна, змістовна та точна презентація інформації, нейтральний тон мовлення, відсутність образних засобів, емфатичних виразів тощо. Ключовою вимогою до перекладу подібних текстів є збереження мовностилістичних, прагматичних характеристик тексту оригіналу та дотримання лінгвістичної адекватності в межах правового контексту. У статті автори розглядають деякі особливості перекладу англійських фразових дієслів, що можуть вживатися в різних функціональних стилях, проте набувають специфічних значень у текстах міжнародного права. Джерелом для дослідження обрано текст «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Проведений аналіз засвідчив широке використання фразових дієслів, які вжиті в основному значенні. Розглянуто та проаналізовано приклади перекладу українською мовою фразових дієслів set out, set up, provide for, з якими утворено найбільшу кількість типових для офіційно-ділового стилю лексичних сполучень і, відповідно, мають найбільшу кількість варіантів контекстуального перекладу. З'ясовано, що фразові дієслова, оскільки характеризуються стислістю, водночас виразністю, багатозначністю, виконують важливу лексичну функцію контексті документів міжнародного права. Лінгвостилістична особливість тексту документів міжнародного права вимагає уніфікованого підходу до пошуку відповідників при перекладі.

Ключові слова: *переклад, фразові дієслова, документи міжнародного права, офіційно-діловий стиль.*

Olena Los,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Chernihiv Polytechnic National University
Nataliia Gagina,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Chernihiv Polytechnic National University

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF PHRASAL VERBS IN INTERNATIONAL LAW DOCUMENTS

The article deals with some peculiarities of translation of phrasal verbs in International law documents, that combine several functional styles, in particular official, scientific and technical styles. The texts of such documents are characterized by certain lexical and syntactic features, a significant amount of terminology of various fields and methods of functioning. They are distinguished by a concise, meaningful and accurate presentation of information, a neutral tone of speech, the absence of expressive means, emphatic constructions, etc. The key requirement for translation of such types of texts is to preserve linguistic, stylistic, pragmatic characteristics of the original text and observe adequacy within the legal context. In the article, the authors analyse some peculiarities of translation of English phrasal verbs that can be used in different functional styles, but acquire specific meanings in the texts of International law. The text of "Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part" was chosen as the source for the study. The undertaken analysis has shown a wide range of phrasal verbs, which are used in the main meaning. The phrasal verbs set out, set up, provide for form the largest number of lexical units, typical for the official style, and, consequently have the largest number of contextual Ukrainian equivalents. Phrasal verbs characterized by brevity, expressiveness, polysemy, perform an important lexical function in the context of International law documents. The linguistic and stylistic peculiarities of International law documents require a unified approach when translating.

Keywords: *translation, phrasal verbs, International law documents, official style.*

Актуальність дослідження. В умовах активної розбудови відносин України з міжнародними організаціями нового значення та актуальності набувають міжнародні угоди та офіційно-ділові документи, спрямовані на встановлення та розширення зв'язків на всіх рівнях суспільно-політичної діяльності. Значний масив міжнародних документів, що укладаються, потребує дослідження та аналізу з огляду на специфіку перекладу офіційно-ділового стилю, який вважається одним із найскладніших для відтворення засобами іншої мови. Насамперед, це пов'язано з особливостями стилю та мови документів міжнародного права, специфікою яких є багаторівневість структур, стильова нейтральність, однозначність тлумачення лексичних одиниць, своєрідність комунікативного контексту та засобів комунікації. Оскільки подібним текстам невластива

образність, а саме використання метафор, епітетів тощо, експресивність, розмовність, значний інтерес для нашого дослідження представляють особливості перекладу англійських фразових дієслів у офіційно-діловому дискурсі з огляду на їхню безеквівалентність, тобто відсутність точних відповідників при перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленням різних аспектів перекладу документів офіційно-ділового стилю займалися Д. Бабич, В. Євінтов, В. Калюжна, Д. Касяненко, С. Максімов, Л. Саєнко, І. Сидоренко, Л. Черноватий та інші. Проблему функціонування фразових дієслів в текстах різних стилів та жанрів досліджували Н. Бобер, С. Гурський, Ю. Жлуктенко, І. Зозуля, А. Ніколенко, Дж. Поуві. та інші.

Мета статті – проаналізувати особливості перекладу англійських фразових дієслів українською мовою на прикладі документу міжнародного права (далі МП).

Виклад основного матеріалу дослідження. Висвітлення прийомів і способів перекладу текстів офіційно-ділового стилю вважаємо необхідним через збільшення обсягу інформації та документації в міжнародній сфері. Зазначимо, що тексти офіційно-ділового стилю англійською мовою, зокрема документи МП, характеризуються певними лексичними, синтаксичними особливостями. Вони поєднують риси офіційно-ділового та науково-технічного стилів, вирізняються значною кількістю термінології різної тематики та способів функціонування. Їм притаманні лаконічна, змістовна та точна презентація інформації, нейтральний тон мовлення, позбавлений образних засобів й емоційно забарвлених виразів. Тому документи МП, зазвичай, не передбачають вживання метафор, порівнянь, елементів просторіччя, жаргонних слів тощо. Їм також властиві уніфікація, вживання усталених виразів, типових формул. Тексти документів МП складаються за визначеними стандартами, характеризуються застосуванням клішованих форм і, за рідким винятком, мають високий ступінь перекладності як «екзистенційно еквівалентні», оскільки є юридично еквівалентними, що задекларовано політикою багатомовності міжнародних організацій (Koskinen, 2000).

Варто зазначити, що лексика документів МП складається з загальновживаної лексики, спеціальної, властивої для офіційно-ділового стилю й документів МП, та науково-технічної, що залежить від тематики організації, її профілю та питань, що розглядаються.

Оскільки документи МП належать до спеціальних текстів, тож метою вживання спеціальної лексики є точність висловлювання. Спеціальна лексика завжди вживається в прямому, номінативному значенні, акцент робиться на логічній, а не емоційній складовій, що унеможливлює довільне тлумачення. Тому серед проблем, пов'язаних з перекладом документів МП, проблема лінгвістичної та правової адекватності видається найбільш серйозною (Лось, 2013).

Серед інших мовних характеристик спеціальних текстів дослідники зазначають об'єктивність, абстракцію, узагальнення, щільність, лаконічність, емоційну нейтральність, відсутність багатозначності, логічну когерентність, використання конкретних термінів тощо (Alchini, 2013). Звертаємо увагу, що при укладанні такої документації за основу береться так зване «золоте правило інтерпретації» (golden rule of interpretation). Тож, при перекладі документів МП дотримуються принципу «одне слово – одне значення, одне значення – одне слово».

Однією з ключових вимог до перекладу подібних текстів є дотримання лінгвістичної адекватності в межах відповідного правового контексту, а саме збереження мовностилістичних, прагматичних характеристик тексту оригіналу. У контексті вищезазначеної вимоги до перекладу документів МП розглянемо деякі особливості, пов'язані з передачею англійських фразових дієслів.

Фразові дієслова часто вживаються в усному і писемному мовленні, складають значну частку англомовного лексикону. Вони складаються з монолексемного дієслова та післядієслівного прислівникового або прийменникового компоненту, який утворює з дієсловами стійкі семантичні та синтаксичні сполучення. Фразове дієслово функціонує як двослівне або багатослівне поєднання «дієслово + прийменник», «дієслово + прислівник» або «дієслово + прийменник + прислівник». Існують різні підходи до вивчення фразових дієслів, зосібна зазначимо, з акцентом на дієслові, на частці, на контексті, на різноманітності значень одного й того ж фразового дієслова (Marks, 2006).

Функція фразового дієслова як композиційно складної мовної одиниці або «когнітивно-семантичного комплексу (Бобер, 2018)» полягає у створенні певного значення в контексті, що є не завжди очевидним з огляду на окремішні значення кожного з його компонентів. У тому випадку, коли такий комплекс набуває ідіоматичного значення, це унеможливлює дослівний переклад його окремих компонентів, оскільки післядієслівний компонент може додавати нового значення або змінювати значення дієслова загалом.

Особливий інтерес для нашого дослідження представляють фразові дієслова, які вживаються в різних функціональних стилях, проте можуть набувати специфічних значень у текстах МП.

Ресурсом для дослідження був обраний текст «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (Угода, 2022). Так, у тексті документу знаходимо низку фразових дієслів, а саме *deal with, carry out, set up, set out, enter into, provide for, abstain from, run out, build up, bring about, allow for, come from* тощо. Для аналізу були обрані лише ті, що вирізняються різноманітністю варіантів в українському перекладі.

Фразове дієслово *set up* визначається як «to formally establish a new company, organization, system, way of working, etc» (Cambridge English Dictionary) та перекладається як *«засновувати; конструювати, створювати»* (Cambridge English-Ukrainian Dictionary). У тексті аналізованого документу знаходимо такі приклади вживання вищезазначеного фразового дієслова: «a legal person *set up* in accordance with the laws», «by means of *setting up* <…> a legal person», «*to set up* undertakings, in particular companies», представлені в різних граматичних формах, що відповідно відображується в українському перекладі наступним чином: «юридичну особу, *засновану* відповідно до законодавства», «шляхом *створення* <…> юридичної особи», «*створювати підприємства*, зокрема акціонерні товариства». Тоді як у наступному прикладі «The Association Council may decide *to set up* any special committee» фразове дієслово, що є частиною складеного дієслівного присудка, передається віддієслівним іменником «Рада асоціації може прийняти *рішення* про створення будь-якого спеціального комітету».

Використання віддієслівних іменників є типовою ознакою офіційно-ділового стилю української мови. Вони надають повідомленню певної офіційності, забезпечують однозначність, узагальнюють зміст. Зазначимо, що переклад англійських

дієслів саме віддієслівними іменниками в досліджуваних нами документах МП є поширеним явищем. Так, наведемо інші приклади: «to establish conditions for enhanced economic and trade relations <…> by *setting up* a Deep and Comprehensive Free Trade Area» – «запровадити умови для посилених економічних та торговельних відносин <…> завдяки *створенню* поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі»; «through *setting up* an establishment» – «шляхом *заснування* підприємницької діяльності»; «*setting up* of any business arrangement» – «*укладення* будь-якої комерційної домовленості». В українському перекладі спостерігаємо різні лексичні варіанти передачі фразового дієслова «set up» в залежності від атрибутів, з якими він вживається. Отже, маємо «створення зони», «заснування діяльності», «укладання домовленості». Погоджуємось, що варіативність значень, які набувають деякі фразові дієслова, залежать від контексту (McArthur, 1992: 773-774). Проте, добираючи доцільну лексичну одиницю, послуговуються принципом вибору домінанти з низки синонімів.

Фразове дієслово *set out* є полісемантичним, із діапазоном значень від «to start an activity with a particular aim», «to start a journey», «to arrange or prepare something for others to see or use», «to arrange something, usually a number of things, in an attractive or organized way», «to begin, to carry out a plan of action», «to give the details of or explain something, esp. in writing» до «to give the details of something or to explain it, especially in writing, in a clear, organized way». Для документів МП характерним є його вживання у значенні «визначати, зазначати». Розглянемо випадки перекладу вищеназваного фразового дієслова в різних контекстах. Так, зі змістом «визначати», дієслово зустрічається у наступних комбінаціях: «the *conditions* <…>, *set out* in the two-phase Action Plan» і перекладено як «створення *умов* <…>, *визначених* у двофазовому Плані дій»; «exceeds the trigger *level set out* in its Schedule» – «досягає граничного *обсягу, визначеного* у Графіку»; «*set out* in Article 465 of this Agreement» – «*визначено* статтею 465 цієї Угоди»; «objectives *set out* in paragraph 1» – «цілей, *визначених* у пункті 1»; «as *set out* in Annex V» – «як це *визначено* у Додатку V»; «the reasons *set out* in Article 126» – «підстава, *визначена* у статті 126»; «general exceptions *set out* in Articles 472» – «загальних винятків, *визначених* у статті 472».

Варіант перекладу «зазначати» знаходимо в наступних прикладах: «the trigger *percentage set out* in the Schedule of Ukraine» – «граничний *обсяг, зазначений* у Графіку України»; «as *set out* in Annex IX» – «як це *зазначено* у Додатку IX».

Окрім описаного вище, також зустрічаються такі випадки перекладу, як «викладати», «встановлювати», «описувати», «передбачати», які можуть розглядатися як контекстуальні синоніми:

– «under the *rules* of origin *set out* in Protocol I» – «під *правила* походження, *викладені* в Протоколі I»; «the conditions *set out* in paragraph 1» – «умов, *викладених* у пункті 1»; «in accordance with the *procedure set out* in Article 74(2)» – «відповідно до *процедури, викладеної* у статті 74(2)»; «the transit *rules and definitions* as *set out* in the WTO provisions» – «*правила* транзиту та *визначення*, як вони *викладені* в положеннях СОТ»; «without prejudice to the *provisions set out* in Chapter 5» – «без шкоди для *положень, викладених* у Главі 5»;

– «in accordance with the *Schedules set out* in Annex I-A» – «відповідно до *Графіків, встановлених* у Додатку I-A»; «the tariff *rate set out* in the Schedule of Ukraine» – «*ставки* ввізного мита, *встановленого* у Графіку України»; «the *terms* and *definitions set* out in Directive» – «понять та *визначень, встановлених* в Директиві»;

– «follow the *process set out* in paragraph 3» – «дотримуватися *процесу, описаного* в пункті 3»; «includes the *steps set out* in Annex IX» – «включає *кроки, описані* у Додатку IX»;

– «providing for limitations *on the rights set out* in Article 188» – «запроваджувати *обмеження прав, передбачених* статтею 188»; «as *set out* in paragraph 4» – «як це *передбачено* пунктом 4».

Варто звернути увагу на випадки недотримання граматичної відповідності при перекладі дієслова такими прийменниками, як «згідно з», «відповідно до»: «in the common transit system *set out in* the Convention» – «в спільній транзитній системі *відповідно до* Конвенції»; «Without prejudice to the provisions on movement of persons *set out in* Title III» – «Без шкоди для положень щодо пересування осіб *згідно з* Розділом III». Приклади свідчать, що такий спосіб передачі не є очевидним або виправданим принагідно до контексту, в якому вживається. Здійснений аналіз варіантів цього фразового дієслова в українському перекладі демонструє використання значної кількості синонімів, що видається іноді надмірним або недоречним з огляду на вимоги, що висуваються до перекладу текстів МП.

Цікавим для аналізу вважаємо також фразове дієслово *«provide for»* через значний спектр еквівалентів, добраних для його перекладу в досліджуваному нами документі. Словниковому значенню «provide for» відповідає «to have or make plans in order to deal with a possible event in the future», тобто «забезпечувати»; «надавати». Тоді як у текстах офіційно-ділового стилю набуває значення «уможливлювати (про закон, право)»; «обумовлювати», «передбачати», а саме «if a law or agreement provides for something, it allows it to happen or exist» (Cambridge English Dictionary). Проілюструємо вищезазначені варіанти прикладами:

– «The decision shall also *provide for* the reduction» – «Це рішення має належним чином *забезпечувати скорочення*»; «The EU Party and Ukraine shall *provide for* the protection» – «Україна та Сторона ЄС повинні *забезпечити охорону*»; «Both Parties <…> shall *provide for* the following complementary *measures*» – «Обидві Сторони <…> мають *забезпечити* подальші додаткові *заходи*»; «The Parties shall *provide for* the fair *use*» – «Сторони *забезпечують використання*»;

– «the Parties shall *provide for* a further six-month *extension*» – «Сторони *надають* додаткове шестимісячне *продовження*»; «The Parties shall *provide for* the exclusive *right*» – «Сторони *надають* виключне *право*»;

– «The Parties shall *provide for grounds* for refusal» – «Сторони *передбачають підстави* для відмови»; «The Parties shall *provide for* adequate *legal protection*» – «Сторони *передбачають* необхідну *правову охорону*»; «The Parties shall *provide for the protection* of the topography» – «Сторони *передбачають охорону* топографії».

Водночас в українському відповіднику зустрічаємо поодинокі варіанти ситуативного перекладу. Так, наприклад, знаходимо «запроваджувати винятки, обмеження, охорону, систему тощо»: «the Parties may *provide for* other limited *exceptions*» – «Сторони можуть *запроваджувати* інші обмежені *винятки*»; «Parties may *provide for* the *protection* of other photographs» – «Сторони можуть *запровадити охорону* інших фотографій»; «Where the Parties *provide for* an *exception or limitation* to the right of reproduction *provided for* in Article 173, they may *provide* similarly *for* an exception» – «Якщо Сторони *запроваджують винятки або обмеження* стосовно права на відтворення *відповідно до* статті 173 цієї Угоди, то вони можуть *запроваджувати* аналогічні *винятки*»; «The EU Party and Ukraine shall *provide for a system* for the registration» – «Україна

та Сторона ЄС *запроваджують систему* реєстрації». Або «встановлювати обмеження, підстави», або навіть «здійснювати огляд»: «Parties may *provide for limitations* on the rights» – «Сторони можуть *встановлювати обмеження* прав»; «The Parties shall *provide for grounds* for refusal» – «Сторони *встановлять підстави* для відмови»; «The Parties shall *provide for* a comprehensive *review*» – «Сторони *здійснюють* всебічний *огляд*». Наведені приклади свідчать про суто авторське сприйняття чи тлумачення контексту, в якому дієслово функціонує.

Висновки. Проведений аналіз тексту документа МП свідчить про широке використання фразових дієслів у офіційно-діловому стилі. Фразові дієслова виконують важливу лексичну функцію, оскільки характеризуються стислістю й водночас виразністю, багатозначністю в межах контекстів, у яких вони функціонують. Водночас переклад фразових дієслів потребує уніфікованого підходу до пошуку відповідників з огляду на стильові особливості документів МП зі збереженням мовностилістичних, прагматичних характеристик тексту оригіналу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленні аналізу багатозначності фразових дієслів у документах МП з метою їх систематизації та створення глосарію, що може стати в нагоді для студентів філологічних спеціальностей.

Література:

1. Лось О. В. Особливості перекладу термінів в документах міжнародного права. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки.* 2013. Том 1. Вип. 108. С. 204-208.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page#Text.

3. Alchini S. An insight into the translation of international legal language: a case study on the language of Andrew Clapham's Human Rights. Lambert Academic Publishing, 2013. 248 p.

4. Bober N. M. English Phrasal Verbs as Cognitive and Semantic Complexes and Fragment of Multilateral Knowledge of Matrix Format. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. Series 9. *Current Trends in Language Development*. 2018. № 18. P. 22–32.

5. Cambridge English Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english.

6. Cambridge English-Ukrainian Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-ukrainian.

7. Koskinen K. Beyond Ambivalence: Posmodernity and the Ethics of Translation. Tampere : University of Tampere, 2000. 130 p.

8. Marks J. Wildly irregular or no longer insuperable? *MED magazine*. 2006. Issue 36. URL: http://bit.ly/3zAy3WX.

9. McArthur T. The Oxford companion to the English language. Oxford, New York : Oxford University Press, 1992. 1124 p.

10. Nykolayeva, S. Yu. (2012). *Proekt "Tyuning obrazovatelnykh sistem v mire" i formirovaniye inoyazychnoy kommunikativnoy kompetentnosti [The project "Tuning educational systems in the world" and the formation of foreign language communicative competence]. Foreign language*s, 2, 5–12.

References:

1. Los, O. V. (2013). *Osoblyvosti perekladu terminiv v dokumentakh mizhnarodnoho prava [Peculiarities of term translation in the International Law Documents]. Bulletin of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium". Pedagogical Sciences*, 1, 108, 204-208.

2. *Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part]*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page#Text.

3. Alchini, S. (2013). An insight into the translation of international legal language: a case study on the language of Andrew Clapham's Human Rights. Lambert Academic Publishing.

4. Bober, N. M. (2018). English Phrasal Verbs as Cognitive and Semantic Complexes and Fragment of Multilateral Knowledge of Matrix Format. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*,18, 22–32.

5. Cambridge English Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english.

6. Cambridge English-Ukrainian Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-ukrainian.

7. Koskinen, K. (2000). Beyond Ambivalence: Posmodernity and the Ethics of Translation. Tampere : University of Tampere.

8. Marks, J. (2006). Wildly irregular or no longer insuperable? *MED magazine*. URL: http://bit.ly/3zAy3WX.

9. McArthur, T. (1992). The Oxford companion to the English language. Oxford, New York : Oxford University Press.